

IL-ĠEOGRAFIJA TA' HAL-KIRKOP

JOHN A.SCHEMBRI*

KURT BONNICI*

Introduzzjoni

Il-gzejjer Maltin huma grupp ta' gzejjer fil-Mediterran ċentrali madwar 93 km lejn in-Nofsinhar ta' Sqallija u 290 km lejn il-Punent ta' l-Afrika ta' fuq. Il-lok tagħhom, fejn jiltaqgħu ż-żewġ ibhra tal-Mediterran - dak tal-Lvant u dak tal-Punent - ta lill-gzejjer importanza strateġika u politika tagħha. L-ewwel element huwa l-popolazzjoni kbira li tgħix fuq 316km² ta' spazju. Sa mill-1530, il-Gzejjer kienu fuq il-fruntiera ġeo-politika fl-istrateġija militari tal-Mediterran għax kienu okkupati minn qawwiet militari kbar, l-ewwel mill-Kavallieri ta' San Ġwann, imbagħad mir-Renju Unit, mill-1800.

Iż-żewġ potenzi bnew u saħħew id-difiża tal-gzejjer speċjalment bil-bini ta' fortifikazzjonijiet tul il-kosta, u b'hekk il-popolazzjoni giet protetta mill-attakki mill-baħar ta' pirati u potenzi li setgħu jaħbtu għaliha. Bix-xogħol li ġie pprovdut bil-bini u l-manutenzjoni tal-fortifikazzjonijiet, il-livell ta' l-ghixien żdied, u żdiedet ukoll il-popolazzjoni. Bejn l-1530 u l-1800 żdiedet minn 20,000 għal 100,000, sal-bidu tas-seklu għoxrin laqgħet il-200,000 ruħ, u sal-lum madwar 378,000.

It-tieni element huwa l-industrijalizzazzjoni tal-gzejjer imsawra madwar ix-xogħol fil-portijiet, ix-xogħol fil-barrieri u fil-fabbriki li qegħdin l-aktar fin-Nofsinhar ta' Malta, u aktar tard fit-turiżmu, li jinsab l-aktar fin-naħa ta' fuq ta' Malta.

It-tielet element huwa l-firxa ta' l-ambjent il-mibni ta' Malta. Minn numru kbir ta' rħula zghar imferrxin lejn in-Nofsinhar tal-*Great Fault (Victoria Lines)*, il-firxa tal-bini nbdiet għal wahda ffukata madwar il-portijiet. Ir-raġunijiet għal din kienu tnejn: il-bidla fil-kapitali amministrattiva mill-Imdina għall-Belt Valletta fis-seklu sittax, u l-prospetti għax-xogħol li nħoloq madwar il-Portijiet. B'riżultat ta' dan, il-villagġi ż-zgħar gew jew mitluqin, bħal Hal Millieri viċin taż-Żurrieq, jew inkella gew imdawrin bl-espansjoni ta' l-irħula l-kbar. Aktar tibdil f'dan ir-rigward kien il-firxa ta' żvilupp madwar il-Portijiet u t-tkabbir tal-lokalitajiet hdejn il-kosta.

Jidher li Hal Kirkop (*Figura 1* [1985]) irrezista l-bidliet kbar ta' matul dan iż-żmien, il-bidla politika, ekonomika u strutturali li għaddew minnha l-Gzejjer Maltin. Dan sar minhabba d-daqs tal-popolazzjoni, il-firxa tal-bini, l-ekonomija u l-użu ta' l-art ta' madwar ir-raħal (*Figura 2*).

L-iskop ta' dan il-kapitlu hu li jippreżenta l-ġeografija ta' Hal Kirkop u l-inħawi ta' madwaru. Għaldaqstant, huwa tajjeb li wiehed jibda b'deskrizzjoni tal-ġeografija fiżika taż-zona, u jkompli b'deskrizzjoni tal-ġeografija tal-popolazzjoni, ta' l-aħħar imsawra fuq l-aħħar mitt sena.

L-elementi tal-Ġeografija Fiżika

Hemm tliet elementi fiżiċi li jidhru li huma ta' importanza għan-Nofsinar ta' Malta, li minnu jagħmel parti Hal Kirkop u l-inħawi ta' madwaru.

L-ewwel element fiżiku huwa x-xejra topografika ġenerali. Iż-zona xxaqleb minn 400 pied fuq il-livell tal-baħar minn Nofsinar għax-Xlokk lejn il-Bajja ta' Marsaxlokk. Żurzieqa oħra tagħti minn San Anard (175') fuq il-livell tal-baħar ukoll lejn il-Bajja ta' Marsaxlokk. Din it-topografija tħalli lil Hal Kirkop madwar 50 pied taht il-livell taż-Żurrieq, il-Qrendi, Hal Safi u l-Imqabba. Dawn l-inħawi, speċjalment iż-zona fejn ta' Loreto, huma wkoll kważi ċatti u, għalhekk, iippermettew il-bini ta' ajruporti matul is-seklu li għadda.

It-tieni element fiżiku huwa s-serje ta' qasmiet magħrufa bħala ż-Żurrieq-Marsaskala *fault system* li tagħti xejra Grieg-Majjistru (*Figura 3*). Huwa madwar dawn il-qasmiet li nsibu diversi widien fejn jinsabu bosta mill-irhula tan-Nofsinar. Dawn il-qasmiet jippermettu li l-ilma jinżel malajr għal għolblat u jinħażen fi bjar naturali biex wara jittella' bil-pompi u jintuża għall-biedja.

It-tielet element fiżiku huwa l-varjabbiltà tal-kosta mill-gorf għoli ta' Benghisa u l-kosta ta' nofsinar ta' Malta, għax-xatt baxx mal-livell tal-baħar f'Marsaxlokk u Birżebbuġa. Dawn il-kundizzjonijiet taw ċans għall-iżvilupp tal-bajja f'żona industrijali, u għenu biex tintuża ż-zona ċ-ċatta għall-bini tal-fabbriki madwar Hal Far u għaž-żoni industrijali ta' Hal Kirkop.

Madankollu, hija l-ġeoloġija taż-zona magħmula mill-franka li tat skop għall-iżvilupp tal-barrieri fl-inħawi ta' Hal Kirkop u l-Imqabba. Probabbilment kienet din l-industrija li ankrat il-popolazzjoni ta' l-inħawi fl-irhula tagħhom filwaqt li kien hemm bidliet kbar f'inħawi oħra ta' Malta. Barra minn dan, kienu l-hamrija tajba għall-biedja, id-distanza relattiva mill-kosta, u l-element ta' sigurtà

li ġabu magħhom it-thaffir ta' bosta bjar fil-franka biex l-ilma jintuza għat-tisqija fis-sajf. B'hekk issawwru bosta rhula fix-Xlokk u fin-Nofsinhar ta' Malta. Aktar tard, l-industrija tal-barrieri pprovdiet il-ġebła għall-iżvilupp ta' l-inhawi l-oħra ta' Malta.

Wiehed jista' jara li l-qasmiet fil-blat (*faults*) isawru d-dehra topografika ta' Malta u, għaldaqstant, il-gżira tista' tinqasam fi tliet zoni, kull zona b' karatteristiċi differenti mill-oħrajn. Iż-zona ta' Fuq u dik t'Isfel huma mifrudin mill-qasma l-Kbira (*Great Fault, Victoria Lines Fault*). Fin-naħa tal-Punent insibu t-tielet zona, dik ta' l-Għoljiet magħrufa bhala l-Għoljiet tar-Rabat u Had-Dingli (*Rabat-Dingli Uplands*). Iż-zona ta' fuq hija mimlija qasmiet li bejn wiehed u ieħor huma paralleli mal-*Victoria Lines*. Dawn jagħtu serje ta' għoljiet u widien li jagħtu mill-Punent għall-Lvant ta' Malta u, f'xi nhawi, jispiċċaw f'bjajiet tul ix-xtut. L-Għoljiet tar-Rabat u ta' Had-Dingli huma l-aktar parti għolja tal-gżira. Hemm qlib bil-mod lejn il-Lvant. Dan ta' l-aħħar jippermetti li bosta widien li jibdeu f'din iż-zona jferrgħu bil-mod għat-tielet taqsim. Hal Kirkop u l-inhawi ta' madwaru jinsabu hawn, u jekk wiehed ikollu jaqşam din iż-zona fi tliet partijiet skond il-qsim fil-blat, isib li Hal Kirkop qiegħed fl-aktar parti li fiha l-inqas numru ta' qsim, bi f'it espressjoni topografika fil-wiċċ. Fiż-żewġ partijiet l-oħra hemm numru ta' widien, u t-topografija hija aktar varjata. Hal Kirkop u l-inhawi ta' madwaru jinsabu fuq serje ta' qasmiet hekk imsejha *Żurrieq-Marsaskala Fault system*. L-espressjoni ta' dawn il-qasmiet fuq wiċċ l-art ma iantx tidher; però wiehed jista' jgħid li l-firxa tal-lokalitajiet, li jagħmlu parti kbira mir-reġjun demografiku tax-Xlokk (*South Eastern Region*) imsemmin jf'dan l-artiklu, qegħdin viċin u madwar dawn il-qasmiet. Il-blat li jiffirma l-inhawi ta' Hal Kirkop huwa ta' l-istess Globiġerina.

II-Ġeografija Umana

Il-bidliet demografiċi ta' Hal Kirkop jidhru ċari fit-*Tabelli 1-5*. *Tabella 1* tagħti stampa ġenerali tal-popolazzjoni bejn il-1592 u l-1995. L-aktar li jidher f'din it-tabella huwa l-fatt li filwaqt li bejn is-sittax u s-sbatax-il seklu din kienet tirrappreżenta 1% tal-popolazzjoni tal-Gżejjer Maltin, bejn l-ghoxrin u l-wiehed u ghoxrin seklu, din bdiet tirrappreżenta 0.5% tal-popolazzjoni. Probabbli kienet iż-żieda fil-popolazzjoni ta' madwar il-Portijiet li għamlet id-differenza. Fil-fatt, *Tabelli 2* u *3* juru l-bidliet reġjonali matul is-seklu ghoxrin u johorġu diversi elementi. Kien hemm tnaqqis ta' 21.3% fil-popolazzjoni tar-reġjun ta' madwar il-Portijiet (*Inner Harbour*), zieda ta' 13% fil-popolazzjoni ta' l-*Outer Harbour Region*, filwaqt li fiż-zona tax-Xlokk (*South East*), li Hal Kirkop jiffirma parti minnha, kellha zieda fil-popolazzjoni ta' 4%. *Tabella 4* turi n-numru ta' abitanti f'kull lokalità tax-Xlokk ta' Malta.

Tabella 5 taghti dettalji dwar il-lokalitajiet kollha li jiffurmaw iż-żona tax-Xlokk. Jidhru tliet *clusters*. Fil-*cluster* ta' fuq hemm il-lokalitajiet tal-Kosta, iż-żona t'isfel li tinkludi ż-Żejtun u l-Qrendi, u ż-żona tan-nofs fejn jinsabu Hal Safi, Hal Kirkop, Hal Ghaxaq, il-Gudja, iż-Żurrieq u l-Imqabba. Il-popolazzjoni ta' Hal Kirkop żdiedet għal tliet darbiet. Mill-grupp ta' villagġi ta' madwar iż-Żurrieq, Hal Safi biss wera rata akbar ta' zieda.

Tabella 6 turi d-distribuzzjoni tal-lokalitajiet kollha fix-Xlokk ta' Malta bejn l-1901 u l-1995. L-akbar lokalitajiet, iż-Żejtun u ż-Żurrieq, kellhom 62% tal-popolazzjoni tar-regjun fl-1901. Sa l-1995 din nizlet għal 39.7%, nuqqas ta' 22.3%. Waqt dan iż-żmien, il-villagġi ta' mal-Kosta żdiedu b'26.9%, filwaqt li kien hemm nuqqas żgħir fil-Qrendi (-3.080%), l-Mqabba (-1.8%), Hal Ghaxaq (-0.6%) u l-Gudja (-0.8%).

Kien hemm żidiet żgħar f'Hal Safi (+1.3%) u f'Hal Kirkop (+0.3%). Għaldaqstant, iż-żidiet fil-perċentwali tal-lokalitajiet il-kbar huma akkumpanjati minn żidiet kbar fil-lokalitajiet tal-Kosta, filwaqt li s-sitwazzjoni demografika baqgħet pjuttost stabbli fil-lokalitajiet l-oħra, inkluż Hal Kirkop.

Dan jirrifletti x-xejra demografika generali b'żidiet fil-popolazzjoni tal-Kosta u f'dik ta' l-*Outer Harbour Region*, u nuqqas f'dik ta' l-*Inner Harbour Region*.

Konklużjoni: Il-Futur

Il-futur ta' Hal Kirkop bħala wiehed mill-irhula Maltin li jżomm l-identità fizika tiegħu huwa marbut mal-Pjan Fiziku għan-Nofsinhar ta' Malta. Il-ħarsien ta' l-ambjent il-mibni, speċjalment dawk iż-żoni l-aktar qodma ta' madwar il-Knisja, il-pjazez, l-isqaqien u t-toroq dojoq, jiddependi fuq il-manteniment tradizzjonali tad-djar, restawrar u tiswija b'għajn għall-estetika u kura tal-wieċ tat-toroq. L-impatt taż-żoni l-ġodda fuq ix-xejra fizika tar-raħal huwa l-punt kruċjali. Dawn huma: iż-żona reżidenzjali l-ġdida u ż-żona industrijali.

Iż-żona reżidenzjali l-ġdida tixbah lil dik ta' lokalitajiet oħra, b'toroq wesgħin, bini ta' xi żewġ jew tliet sulari armat b'gallariji, bibien ta' garaxxijiet u twieqi ta' materjal li ma jaqbilx ma dak tradizzjonali, l-aktar l-aluminjum. L-impatt ta' dan meta jkun viċin, jew anki xi drabi parti integrali mill-ambjent il-qadim, johloq konflitt fl-estetika. Pjan li jinkoraggixxi l-użu ta' materjal tradizzjonali għall-faċċati tad-djar fiż-żoni kollha tar-raħal jagħti gieh lill-ambjent li fuqu huwa msawwar Hal Kirkop.

Iż-żona industrijali tikkonsisti f'żewġ oqsma kbar: l-industrija tal-bini u dik tal-manifattura. Dawn għandhom l-impatt tagħhom fuq id-dehra fiżika u fuq ix-xejra soċjali tar-raħal għax jipprovdu l-ghixien għal bosta familji. L-industrija tal-manifattura tikkonsisti fl-S.T., li hija wahda mill-fabbriki ewlenin ta' Malta. Madwar kwart ta' l-esportazzjoni ta' Malta tohrog minn hawnhekk. L-industrija tal-bini tidher f'dan ir-raħal permezz tal-barrieri li hemm mad-dawra. Minkejja li hemm bosta nies jaħdmu biex jaqilghu l-ghixien tagħhom minn din l-industrija, din tohloq bosta problemi ambjentali bħal trab fin li jtir permezz tax-xogħol fil-gebla, tnaqqis ta' art agrikola, traffiku ta' trakkijiet u vetturi ohra kbar, u barrieri li m'għadhomx jintużaw.

L-isfida tal-futur għal Hal Kirkop hija: kif tista' tintegra l-iżvilupp uman ma' l-impatt industrijali. Il-barrieri li m'għadhomx jintużaw jistgħu jerggħu jintużaw għall-agrikoltura billi jimtlew bl-iskart tal-bini u hamrija fil-wieċ, u b'hekk l-estetika tagħhom tkompli ma' dik agrikola.

Huwa l-element turistiku, kemm lokali kif ukoll dak internazzjonali, li tista' tgħid jgħaqqad dawn l-industriji kollha flimkien. Il-parti l-qadima tar-raħal, flimkien mal-knisja parrokkjali, tista' tkun ċentru ta' attrazzjoni għall-mod kif Hal Kirkop żamm ir-rabta ma' l-imghoddi; żjara ggwidata lil wahda mill-barrieri turi industrija ewlenija waqt ix-xogħol, u dawra madwar iż-żoni agrikoli titfa' dawl fuq il-produzzjoni ta' l-ikel. Imma mbagħad Hal Kirkop ma jibqax is-sigriet tan-Nofsinhar ta' Malta.

* *John A. Schembri huwa lecturer fil-Ġeografija u koordinatur fis-sugġett fl-Istitut ta' l-Istudji Mediterranei fl-Università ta' Malta. Kurt Bonnici huwa student tal-Ġeografija fl-istess Università.*

REFERENZI

AZZOPARDI, A., *A new geography of the Maltese islands*, Progress Press, Malta, 1995.

BLOUET, B., *The story of Malta*, Progress Press, 1992.

BOWDEN-JONES, H., Dewdney, J.C. u Fisher, W.B., *Malta: background for development*, Dipartiment tal-Ġeografija, Kulleġġi Durham, Università ta' Durham, 1960.

GUILLAUMIER, A., *Bliet u rħula Maltin*, Pubblikazzjoni Valletta, Malta, 1987.

Census of Population and Housing, 1995, Uffiċċju Ċentrali ta' l-istatistika, Valletta, Malta, 1996.

ZAMMIT-MAEMPEL, G., *An outline of Maltese geology*, Malta, 1977.

Hajr:

Nixtiequ nirringrazzjaw lil Dr. Horace Vella, ta' l-inviti biex niktbu dan il-kapitlu, u lil Miss Candida Abela, tal-paċenzja li hadet biex iproduċiet il-manuskritt.

Appendici Statistiku

Tabella 1

IL-POPOLAZZJONI TA' HAL KIRKOP FIS-SNIN 1592 – 1995

SENA	POPOLAZZJONI	SENA	POPOLAZZJONI
1592	320	1901	633
1646	373	1911	786
1760	270	1921	707
1851	405	1961	1303
1865	414	1985	1559
1890	580	1995	1957

Ikkompilata minn *Guillaumier* (1987), *Mosaic* (2000)

Tabella 2

ID-DISTRIBUZZJONI REĠJONALI TAL-POPOLAZZJONI FIL-GĴEJER MALTIN,
1901 – 1995 (PERĊENTWALI)

REGION	1901	1911	1921	1931	1948	1957	1967	1985	1995
Inner Harbour	44.8	44.3	45.5	45.2	39.5	39.5	37.8	29.5	23.5
Outer Harbour	16.8	16.5	16.8	17.6	21.2	21.8	23.7	28.5	29.8
South Eastern	9.4	9.6	9.4	9.5	11.2	11.5	11.2	12.3	13.4
Western	11.6	11.7	11.0	10.9	11.4	11.3	11.5	13.0	13.7
Northern	6.8	7.2	6.8	6.9	7.7	7.3	7.6	9.3	11.9
Gozo	10.6	10.7	10.5	9.9	9.0	8.6	8.2	7.4	7.7

Tabella 5

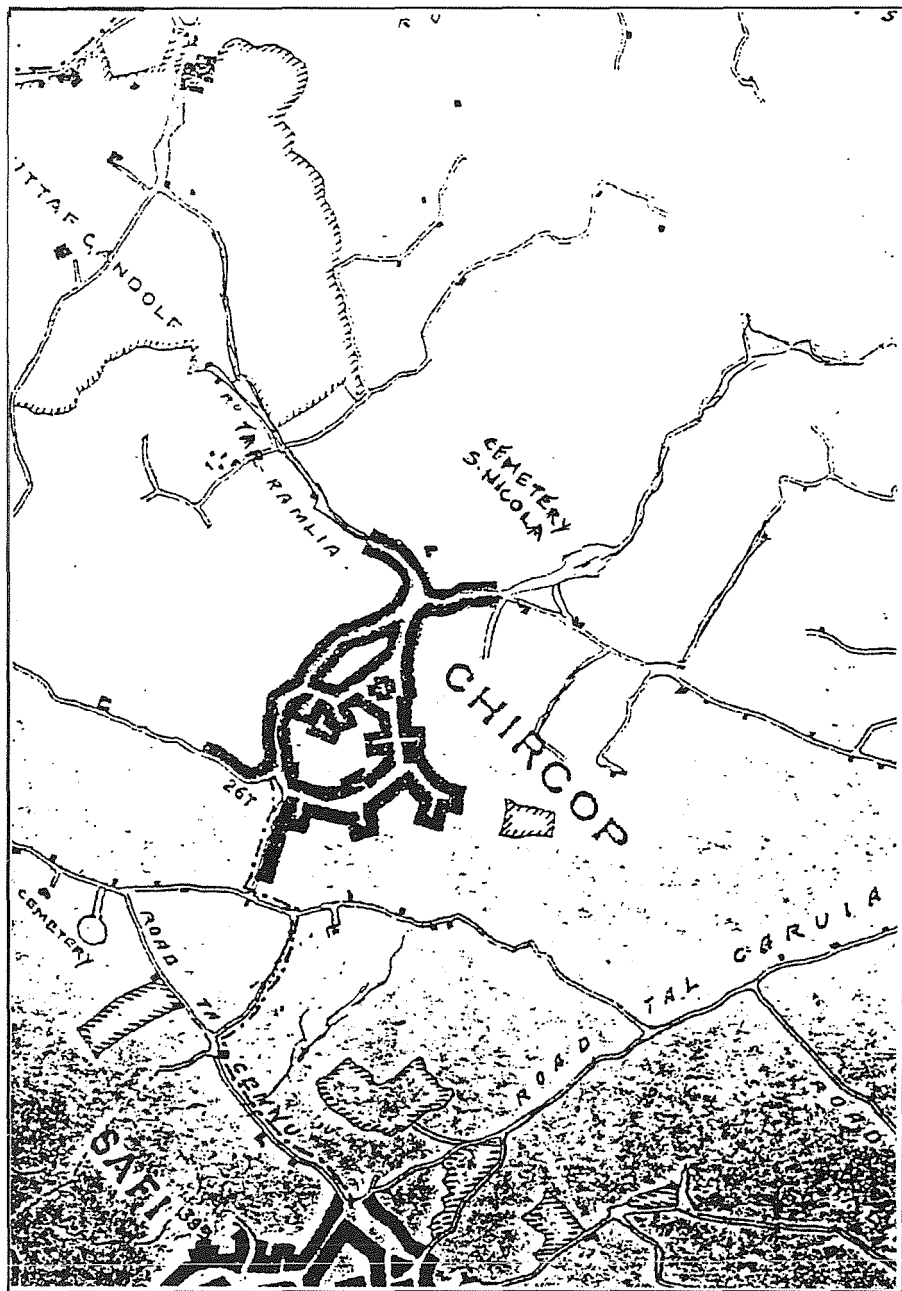
IL-BIDLA PERĊENTWALI FIL-POPOLAZZJONI FIL-LOKALITAJIET
KOLLHA FIL-LVANT TA' MALTA, 1901–1995

	1901–1995	%	x
MI	19/775	202.9	2.0
Lvant ta' Malta	331014	288.7	2.9
Hal Kirkop	1324	309.2	3.1
Iż-Żurrieq	5030	237.7	2.4
Hal Safi	1364	471.6	4.7
Il-Qrendi	1011	175.8	1.8
L-Imqabba	1403	212.8	2.1
Hal Ghaxaq	2608	271.8	2.7
Il-Gudja	1753	254.7	2.5
Iż-Żejtun	4055	157.3	1.6
Birżebbuġa	(1219–7307) 6088	(1921–1995) 599.4	6.0
Wied il-Ghajn	(888–4770) 3882	(1957–1995) 537.2	5.4
Marsaxlokk	2411	640.6	6.4

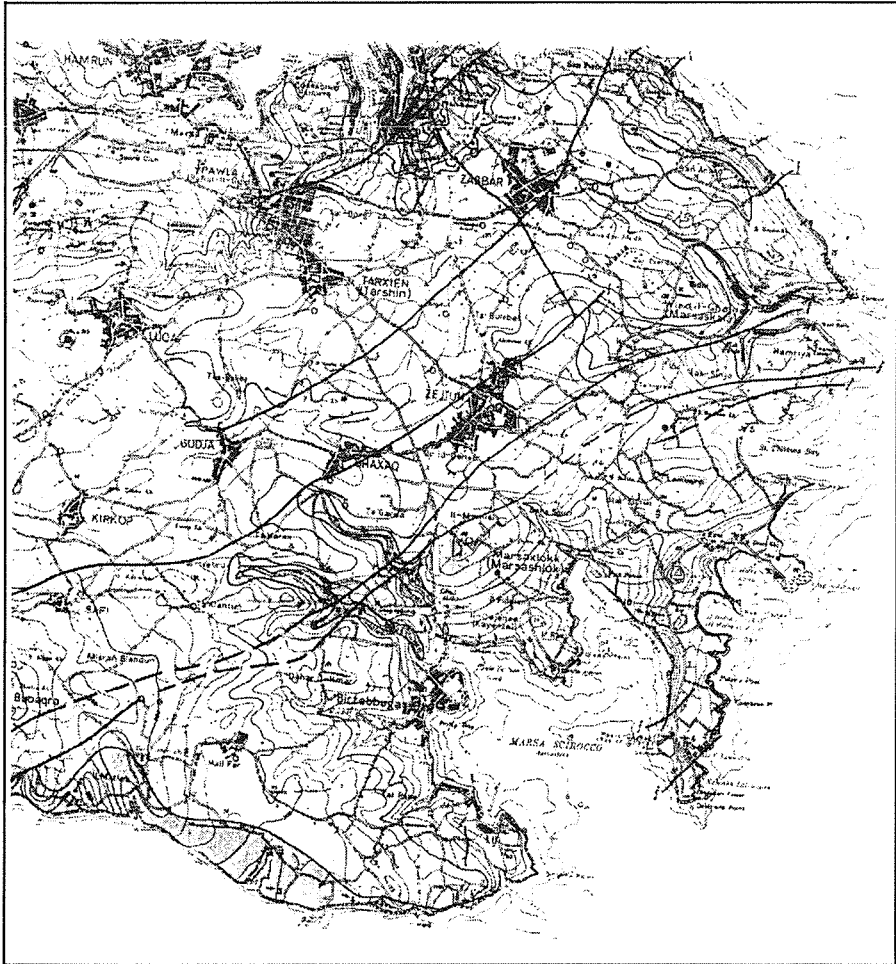
Tabella 6

IL-BIDLA PERĊENTWALI FID-DISTRIBUZZJONI TAL-POPOLAZZJONI
FIL-LOKALITAJIET KOLLHA FIL-LVANT TA' MALTA, 1901–1995

	1901	1995
Lvant ta' Malta	100	100
Hal Kirkop	3.6	3.9
Iż-Żurrieq	20.8	17.1
Hal Safi	2.1	3.4
Il-Qrendi	7.6	4.6
L-Imqabba	7.0	5.2
Hal-Ghaxaq	8.7	8.1
Il-Gudja	6.5	5.7
Iż-Żejtun	41.2	22.6
Birżebbuġa	–	14.4
Wied il-Ghajn	–	9.4
Marsaxlokk	2.5	5.6

Mappa ta' Hal Kirkop (gheluq is-seklu 19)
(Figura 2, minn G. Strickland et al.)

Mappa tax-Xlokk ta' Malta
(Figura 3)

APPENDIĊI
Lista tal-Kappillani f'Hal Kirkop¹

Dun Karlu Taliana	1592-1628
Dun Xandru Bellia	1629-1651
Dun Ġwann Xmun Azzopardi	1652-1659
Dun Matteolu Stafrage	1659-1665
Dun Duminku Farrugia	1665-1701
Dun Ġakbu Murga	1702-1705
Dun Vinċenz Muscat	1706-1743
Dun Lawrenz Caruana	1743-1759
Dun Duminku Camilleri	1759-1772
Dun Franġisku Azzopardi	1774-1800
Dun Anton Caruana	1800-1811
Dun Franġisku Vassallo	1811-1824
Dun Salv Cassar	1824-1859
Dun Ġużepp Vella	1859-1875
Dun Ġwann Bonnici	1875-1876
Dun Ġużepp Barbara	1876-1932
Dun Franġisku Xuereb	1932-1937
Dun Ġużepp Inguanez	1937-1941
Dun Ġużepp Zarb	1942-1943
Dun Mikiel Spiteri	1943-1952
Dun Pantaljun Orland	1952-1953
Dun Pawl Farrugia	1953-1956
Dun Alwiġ Degurara	1956
Dun Pawl Pace	1957-1960
Dun Ġużepp Theuma	1960-1967
Dun Ang Vella	1967-1977
Dun Salv Micallef	1978-1979
Dun Pawl Schembri	1980-1981
Dun Anton Portelli	1981-1984
Mons.Pawl Attard (Amministratur)	1984-1985
Dun Żaren Caruana	1985-1990
Dun Karm Camilleri	1991-

¹ H.V., Arkivju Parrokkjali Kirkop, Registri taż-Żweġijiet, Magħmudijiet u Mwiet.

